

PREZENTĂRI DE FONDURI ȘI COLECȚII

Fondul personal Vasile Stoica

CRISANTA PODĂREANU

Deși un nume cu rezonanță în diplomația noastră și între cele ale militanților transilvăneni pentru Unire, Vasile Stoica a fost multă vreme trecut sub tăcere. Personalitatea sa merită recunoaștere, iată de ce ne-am propus să prezentăm datele sale biografice și documentele ce compun fondul care-i poartă numele.

Vasile Stoica s-a născut în Avrig, județul Sibiu, din plugarii Gheorghe și Maria, la 18 ianuarie 1889. Între 1901 și 1904 îl găsim elev la gimnaziul Bizonyitvány din Sibiu, iar între 1905 și 1909 — la Liceul românesc din Brașov. Absolvă apoi Facultatea de litere a Universității din Budapesta (Eöt-vös Collegium) și își completează studiile filologice la Paris și București.

În 1913 este numit profesor de limbi și literaturi moderne la Școala secundară de fete a ASTREI și, pînă în 1914, cînd trece în România, este și redactorul șef al ziarului „Românul” din Arad.

În 1915 renunță la cetățenia austro-ungară în favoarea celei române și activează în Vechiul Regat scriind articole și cărți întregi cunoscute dorințelor românilor transilvăneni: Habsburgii, Ungurii și românii, Suferințele din Ardeal ș.a.

Intrarea României în primul război mondial îl hotărăște să se înroleze voluntar în armata română, unde este desemnat ofițer de informații. Este rănit în două rînduri, iar după însănătoșire pleacă în Statele Unite ale Americii pentru organizarea unei legiuni formate din românii imigrați care să lupte pentru dezrobirea Transilvaniei. Cu toate eforturile și demersurile sale pe lângă Guvernul S.U.A., nu obține aprobările din cauza lipsei mijloacelor materiale pentru echiparea și transportarea acestei legiuni.

Cînd România este nevoită să semneze Tratatul de Pace cu Germania, Vasile Stoica demisionează din funcția de atașat la Legația română din Washington și din armata română, pentru a putea organiza trupele de voluntari, fără să creeze neplăceri Guvernului Român.

Tot în 1918 înființează Liga Națională a Românilor din America și este ales vicepreședintele Comitetului Românilor Transilvăneni și Bucovineni din Paris care începuse formarea unei legiuni de voluntari și este admis cu gradul de căpitan.

Activitatea sa în S.U.A. este febrilă și fructuoasă. Publică articole în presa americană, lucrări documentare, are contacte cu personalități politice și culturale americane, adresează un memoriu președintelui Wilson, într-un cuvînt face cunoscută cauza românilor și încearcă să-i convingă de

drepturile României asupra teritoriilor locuite de români, pe americanii care, după cum spunea însuși Stoica, nu știau nici măcar unde se aflau România și românii pe globul pământesc. Astfel se poate afirma fără teama, de a greși, că la temelia Unirii a pus și Vasile Stoica o piatră.

Imensa bucurie pricinuită de Marea Unire îi dă noi puteri și entuziasm în munca sa titanică. Anul 1919 îl găsește la Paris ca expert tehnic la Conferința de Pace.

În 1920 se căsătorește cu Inès Longhi, iar în 1920—1921 se află din nou în S.U.A. pentru organizarea serviciilor consulare române în Statele Unite și Canada și pentru repatrierea românilor aflați în aceste două țări. Își îndeplinește misiunea pentru care fusese trimis, nerenunțând la propaganda românească, deoarece și-a dat seama că era unul dintre puținii care cunoșteau în profunzime problemele Transilvaniei, Basarabiei și Bucovinei.

Se simte jignit când, după atîta abnegație și sacrificiu, este numit, în 1921, secretar de legație clasa a II-a, și refuză postul. Astfel, este reținut în aparatul central al Ministerului Afacerilor Străine unde este însărcinat cu lucrări de sinteză pentru Liga Națiunilor, legații sau reviste: „Problema agrară în Transilvania”, „Răspuns la atacul contelui Teleki, ministrul de externe al Ungariei”, „Memoriu-răspuns la invectivele înaintate Ligii Națiunilor de profesorul Carol Revesz, secretarul general ungar pe lângă Liga Națiunilor”, „Memoriul-răspuns la broșura Transilvania sub stăpînirea României a Misiunii Unitare Americane”, „Răspuns la memoriile prezentate Ligii Națiunilor de Liga pentru Protecția Minorităților din România și de Societatea pentru Apărarea Minorităților din Transilvania”, „Răspuns la adresa Asociației Maghiaro-Secuiești din Budapesta către Liga Națiunilor”, „Minoritatea noastră maghiară”, „Reforma agrară din România” ș.a.

În 1921 și 1928 este prim secretar al Ministerului Afacerilor Străine, avînd misiuni speciale la Geneva, Londra, Bruxelles, Paris, Roma și Berlin, și fiind consilier tehnic pe lângă Societatea Națiunilor și Mica Înțelegere. Din cauza unui incident cu ambasadorul la Madrid, Anton Bibescu, este pus, în 1928, în disponibilitate, iar în 1929 îl aflăm director al Agenției Telegrafice Rador. Din 1930 este ministru al României în: Albania (1930—1932), Bulgaria (1932—1936), Letonia și Lituania (1936—1939), Turcia (1939—1940).

În 1940 divorțează de Inès și se recăsătorește cu Paula Nițescu, actriță la Teatrul Național din București. Activitatea diplomatică îi este întreruptă în 1940 prin numirea ca secretar de stat la Ministerul Propagandei Naționale. În 1941 îl găsim din nou la Ministerul Afacerilor Străine, ca ministru plenipotențiar și președinte al Comisiei de Coordonarea Lucrărilor pentru Pregătirea Documentării privind Poziția Internațională, Drepturile și Interesele României.

Este propus a fi trimis ambasador în S.U.A. dar cercurile politice germane se opun pentru că îl considerau anglofil. Pînă în 1946, cînd este numit ambasador în Olanda, mai deține funcția de director al Departamentului Afacerilor Politice din Ministerul Afacerilor Străine și pe aceea de secretar general al acestui minister.

* * *

Fondul „Vasile Stoica” este structurat astfel:

- acte personale;
- activitatea în S.U.A.;

Fig. 2 Împreună cu Grigore Gafencu.

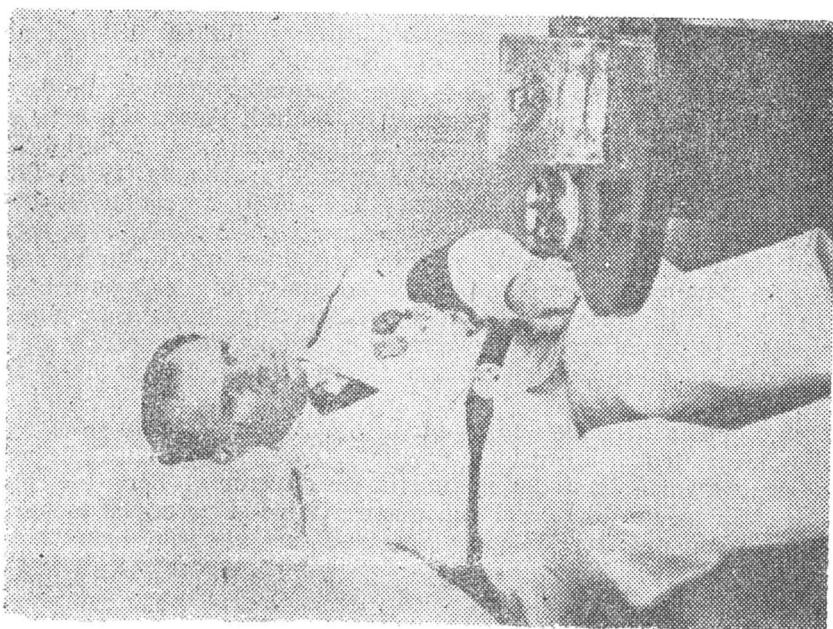

Fig. 1 Vasile Stoica.

- activitatea în Albania;
- activitatea în Bulgaria;
- activitatea în Letonia;
- activitatea în Turcia;
- documente referitoare la politica internă și la cea externă a României;
- lucrări istorice, politice și literare ale creatorului de fond;
- lucrări, articole, conferințe elaborate de alte persoane;
- publicații periodice;
- hărți;
- corespondența lui Vasile Stoica;
- documente și corespondența familiei lui Vasile Stoica și ale familiei Paulei Nițescu.

Fondul personal „Vasile Stoica” măsoară 4,70 m. și conține documente de valoare excepțională, elaborate între anii 1869 și (1948), în majoritatea lor originale, scrise în limbile: română, engleză, franceză, germană, maghiară, italiană și greacă.

Vom trece în revistă în continuare câteva dintre cele mai importante, care vor contribui, sperăm, la suscitarea interesului cercetătorilor. La începutul fondului au fost rînduite autobiografiile, memoriile de activitate ale lui Vasile Stoica, tăieturi din presa străină și română privitoare la contribuțiile sale la Unire și la dezvoltarea diplomației române, și deciziile de numiri în funcții.

Un grup relativ mare de documente se referă la activitatea lui Vasile Stoica în S.U.A., în cadrul Ligii Naționale a Românilor din America, la lucrările de propagandă publicate în limba engleză, la contactele cu diverse personalități americane pentru popularizarea cauzei românilor, la eforturile lui Vasile Stoica de a forma acea legiune de imigranți români, la solidaritatea popoarelor oprimate din Imperiul Austro-Ungar în aspirația lor către independență. În acest sens Vasile Stoica a activat pentru strîngerea de bani de la imigranții români, în „Fondul Biruinței”. De o excepțională valoare este corespondența cu prizonierii români—transilvăneni din Siberia, pentru formarea acelorași unități militare care să lupte în Armata Română contra Germaniei și Austro-Ungariei.

Interesante sunt de asemenea un tabel și un memoriu ale unor ofițeri ruși care au luptat în primul război mondial în armata română pentru înlăturarea bolșevismului din Rusia. În legătură cu U.R.S.S. există în fond un reportaj caustic din 1939 ale unei delegații americane care a vizitat această țară.

O altă parte structurală grupează documente diplomatice: rapoarte ale lui Vasile Stoica adresate Ministerului Afacerilor Străine și Președinției Consiliului de Miniștri, privind demersurile sale diplomatice, materialul de propagandă necesar; liste cu personal diplomatic din diverse țări; invitații la manifestări culturale—artistice, dineuri, recepții la ambasade și Curtea Regală a României; buletine de presă cu informații despre situația din România și cea internațională. Ca ambasador la Tirana, Vasile Stoica a contribuit la ajutorarea minorității și bisericii ortodoxe române din Albania, a trimis tineri albanezi la studii în România, a intervenit pentru ca Guvernul Român să ajute material Albania.

Ca ambasador la Sofia s-a îngrijit de minoritatea română din Bulgaria, a înființat Institutul Român din Sofia și școli românești, și a făcut eforturi deosebite pentru îmbunătățirea relațiilor și rezolvarea litigiilor cu Bulgaria.

Nu mai puțin lipsite de interes sînt statutele unor asociații și societăți, manifestul-program al Partidului Național—Liberal și instrucțiunile adresate organizațiilor județene, precum și manifestul viitorului rege Carol II, aflat la Londra, în 1928, către români.

Avînd în vedere șederea și relațiile lui Vasile Stoica în S.U.A., nu se putea ca acesta să lipsească de la aniversările și jubileurile americane din România și S.U.A. Dovadă stau programele acestor manifestări.

O problemă pe care Vasile Stoica a adâncit-o pînă la cele mai mici detalii a fost cea a minorităților naționale din România. Astfel, în lucrările sale el se ocupă de maghiari, evrei, ruteni, ruși, bulgari, găgăuzi, turci și tătari, și studiază posibilitatea schimbărilor de populații cu vecinii cu care aveam controverse teritoriale. În același timp se ocupă și de românii din Cadrilater, de dincolo de Nistru, din Timoc și Bulgaria. Semnalăm notele sale asupra istoricului acordării naționalității române de la 1834 pînă la 1920. Libertății credinței religioase și subvenționării bisericilor catolice, luterane, călvine și unitariene de către Guvernul Român, asupra incidentelor între români și evrei, parohiilor din Basarabia și naționalității enoriașilor, statisticilor comparative ale școlilor românești și cele ale minorităților naționale, și asupra țiganilor din teritoriile care aparțineau Ungariei, înscrise ca maghiari în recensămîntul ungar din 1910.

Tot pe teme etnice este și un număr apreciabil de hărți ale României întregite și ale provinciilor sale istorice luate separat. Cealaltă parte a hărților este compusă din reprezentări ale Albaniei, Strîmtorii Bosfor, Constantinopolului medieval cu bisericile și mănăstirile dimprejur, Europei anului 1918, Iugoslaviei, Lituaniei, Peninsulei Balcanice, Ungariei ș.a.

Din capitolul „Lucrări ale lui Vasile Stoica” spicuim: „România — populație și suprafață”, „Transilvania”, „Transilvania de Nord”, „Românii din Ucraina”, „Românii macedoneni”, „Problema fruntariei româno-ungare”, „România și noul statut al Balcanilor”, „Pactul multilateral pentru prohibirea războiului”, „Problema Dunării și a strîmtorilor”, „Reforma agrară în România”, aceasta din urmă — completată de tablele cu proprietățile mai mari de 100 de iugăre din Transilvania. Textele pentru marșuri patriotice și traducерile de versuri relevă un Vasile Stoica iubitor de poezie.

Dintre lucrările, expunerile și conferințele altor personalități ale vremii menționăm: Studii istorice asupra Chilie și Cetății Albe de Nicolae Iorga; „Memoriul” adresat de același Nicolae Iorga lui Benito Mussolini, în 1936, cuprinzînd statistici și hărți pentru a demonstra drepturile românilor asupra Transilvaniei, Basarabiei și Bucovinei; „Politica externă a României și chestiunea Banatului” de Take Ionescu; „Mișcarea și creșterea populației din Basarabia” de Ion Pelivan; „Românii de peste Nistru” de Vasile Harea; „Situația internațională a României — expunere în Adunarea Deputaților” de Ion I.C. Brătianu (1919); „Problema frontierelor ruso-române în timpul războiului din 1877—1878 și la Congresul de la Berlin” de G.I. Brătianu; „Regimul internațional al navigației fluviale” de Victor Cădere; „Probleme românești — chestiunea Transilvaniei și Basarabiei” de Gustaf Bolinder, date despre Rascolnikov, Racovski, Roosevelt, Wilson, Grigore Gafencu și George Boncescu, studiile asupra situației economice, politice și sociale

a Româncii în diverse momente, expunerea ministrului de externe Grigore Gafencu, în 1939, la Camera Deputaților, în urma vizitei sale în Germania, Belgia, Marea Britanie, Franța, Italia, Vatican, și Iugoslavia, cuvântarea lui Ion Zelea Codreanu la manifestația legionară din noiembrie 1940 de la Iași, scrisoarea lui Horia Sima către generalul Ion Antonescu și apelul Comandantului Mișcării Legionare adresat legionarilor, din același an, discursurile lui Winston Churchill la Universitatea din Fulton și la New York.

Evident, piesele forte ale fondului sînt documentele de politică externă și cele internaționale. Amintim în continuare: Convenția româno-rusă din 4/16 aprilie 1877, Corespondența diplomatică dintre 1877 și 1878, 1912 și 1913, un Plan internațional pentru ajutarea Rusiei în 1918 și înfrîngerca forțelor pangermane prin provocarea unei revoluții armate a popoarelor din Imperiul Austro-Ungar, discursurile din Parlamentul de la Budapesta puțin înainte de prăbușirea imperiului, Tratatul de Pace din 24 aprilie/7 mai 1918 — București, dintre România și Germania și protestul românilor împotriva acestuia, stenogramele unor ședințe de la Conferința de Pace de la Paris — 1919, tratatele Puterilor aliate și asociate cu România, Austria, Bulgaria, Polonia, Statul Sârbo—Croat—Sloven, Cehoslovacia și Ungaria, și documentele diplomatice referitoare la evenimente și negocieri care au precedat ostilitățile dintre Germania, Polonia, Marea Britanic și Franța.

La fel de interesante sînt documentele dintre 1940 și 1946 care oglindesc relațiile româno-germane, creșterile livrărilor de petrol și cereale ale României către Germania, întreprinderile acaparate de germani, dictatul de la Viena și reacțiile interne (scrisoarea lui Iuliu Maniu către Hitler și Mussolini, apelul lui C.I.C. Brătianu către popor), atrocitățile din Transilvania de Nord ocupată de Ungaria. Tot din această perioadă sînt și declarația de război a României adresată S.U.A. în 1941, scrisoarea lui Iuliu Maniu către Ion Antonescu, din același an, referitoare la situația grea a României, Convenția de Armistițiu între România pe de-o parte și U.R.S.S., Marea Britanie și S.U.A. pe de altă parte, darea de seamă privind participarea României la cel de-al doilea război mondial după semnarea Convenției de armistițiu și obligația nedreaptă ce i-a fost impusă de a demobiliza o mare parte din armata sa, procesul verbal referitor la efectivele maxime admise ale jandarmeriei și poliției și la reorganizarea poliției armate, memoriile adresate Conferinței de Pace de la Paris privind efortul militar și economic al României în războiul contra Germaniei și Ungariei, frontiera româno-ungară și reparațiile pe care România le pretinde de la Ungaria, referatul asupra situației evreilor din Maramureș în 1945 în comparație cu cea din timpul ocupației horticiste, studiile asupra motivelor participării României la cele două războaie mondiale, depozitia lui Iuliu Maniu în procesul guvernului Ion Antonescu în 1946 și stenograma unei discuții care a avut loc în același an între Stalin și o delegație de oameni de știință români, între care Andrei Oțetea, Emil Petrovici, Victor Eftimiu, C.I. Parhon și Alexandru Rosetti, pe marginea actelor reprobabile ale Armatei Roșii în România și străngerii relațiilor cu U.R.S.S. pe toate planurile.

Ziarle „Adevărul”, „Curentul”, „Dimineața”, „L'Indépendance Roumaine”, „Neamul românesc”, „Pesti Hirlep”, „Scânteia”, „Völkischer Beobachter” și revistele „Viața Basarabiei”, „Graiul românesc”, „Timpu”, „L'Europe nouvelle” sînt numai câteva din nenumăratele publicații periodice aflate în întregime sau în fragmente în fond.

În ceea ce privește corespondența, specificăm că ea este foarte bogată (atât cea a lui Vasile Stoica, cât și cea a soției sale, Paula Nițescu) și axată pe probleme la ordinea zilei. Dintre oamenii de cultură și politici care semnează scrisorile sau cărora le-au fost trimise scrisori de către Vasile Stoica amintim pe: T.G. Masarik, Ion și Mihai Antonescu, Ion I.C. Brătianu, Regele Carol II, Eduard Beneș, patriarhul Miron Cristea, Nicolae Titulescu, Alexandru Vaida-Voevod, Gheorghe Tătărescu, Adolf Hitler, feldmareșalul Goering, Ion Gigurtu, Joachim von Ribbentrop, Armand Călinescu, contele Ciano, Mussolini, Iuliu Maniu, Constantin Argetoianu, Lucian Blaga, Gala Galaction, Vasile Lucaciù, Stelian Popescu, Emil Hațieganu, Mihail Sadoveanu, Sextil Pușcariu, Savel Rădulescu, Traian Vuia, Elena Văcărescu, Petru Groza, diplomați străini, instituții și asociații române și străine.

Desigur, această înșiruire nu poate epuiza numărul problemelor și al numelor notorii care apar în documente, dar sperăm să suscite interesul pentru un fond, așa cum am mai spus în cuprinsul acestui articol, de mare valoare documentară.